

Dit document is opgesteld naar aanleiding van het deelprogramma Wederopbouw van de visie Erfgoed en Ruimte en is een nadere uitwerking van de kernkwaliteiten zoals die genoemd zijn in bijlage 3 van de Visie Erfgoed en Ruimte.

Maastricht

Pottenberg

Toonbeeld van de wederopbouw

Inhoud

- Wederopbouw: tonen van een tijdperk *pagina 2*
- Methodiek en leeswijzer *pagina 3*
- De wederopbouwperiode *pagina 4*
- Introductie Pottenberg *pagina 5*
- Stedenbouwkundige analyse *pagina 7*
- Bijzondere karakteristieken *pagina 17*
- Kernkwaliteitenkaart *pagina 23*
- Begrippenlijst *pagina 24*

Wederopbouw: tonen van een tijdperk

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft in 2011 dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd en kunnen worden beschouwd als toonbeelden van de Wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (planmatige-opgezette uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota *Kiezen voor karakter*, de rijksvisie op erfgoed en ruimte die op 15 juni 2011 door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu namens het kabinet is aangeboden aan de Tweede en Eerste Kamer (TK 2010-2011, 32 156 nr. 29).

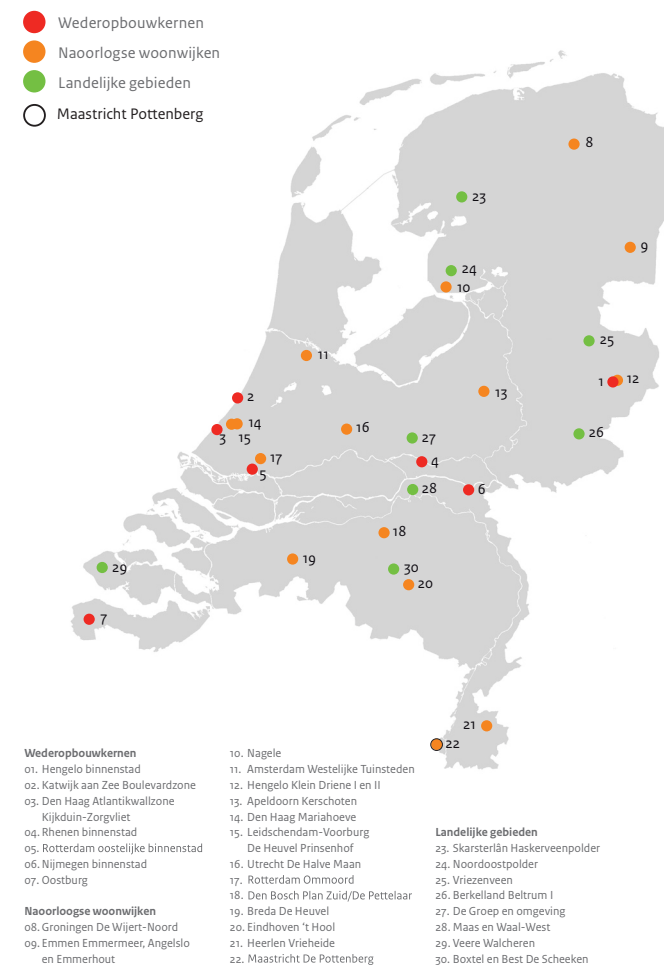
De selectie als wederopbouwgebied zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Daarnaast wil het Rijk stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de Wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven en als cultureel erfgoed een rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening.

In lijn met de *Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg* (TK 2009-2010, 32 156 nr. 13) wordt hier in juridische zin invulling aangegeven – niet door aanwijzing als beschermd stads- of dorpsgezicht – maar als uitvloeisel van de verplichting om cultuurhistorie onderdeel te laten zijn van de belangenafweging in het kader van de totstandkoming van bestemmingsplannen, zoals opgenomen in artikel 3.1.6 lid 5 onder a van het *Besluit ruimtelijke ordening*.

Nu zo'n zestig jaar na de realisatie bouw of aanleg, zijn deze wederopbouwgebieden als gevolg van maatschappelijke en sociaaleconomische veranderingen, object van (ingrijpende) vernieuwingsoperaties. De uitdaging hierbij is om ontwikkelingen en vernieuwing hand-in-hand te laten gaan met het behoud van het bijzondere karakter van deze gebieden.

Kennis, inzicht en begrip van de cultuurhistorische waarden van de wederopbouwgebieden en hun ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis zijn van belang bij het maken van weloverwogen keuzes in de planvormingsprocessen. Dit gebiedsdocument is bedoeld ter ondersteuning hiervan en brengt de bijzondere kernkwaliteiten van één van deze gebieden in beeld: de naoorlogse wijk Pottenberg.

30 wederopbouwgebieden van Nationaal Belang

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Methodiek en leeswijzer

De methodiek is er op gericht de kernkwaliteiten uit de Wederopbouwperiode te analyseren en herkenbaar in beeld te brengen. Als basis voor de ruimtelijke analyse zijn bestaande studies gebruikt, waar nodig aangevuld met een veldbezoek om de bureaustudie te toetsen. In het colofon van dit document is opgenomen welke studies en rapporten als basis gebruikt zijn voor dit gebiedsdocument. De inhoudelijke focus van de gebiedsdocumenten ligt op de Wederopbouwperiode en de actuele situatie van het gebied. Om de context van de ontwikkelingen te begrijpen, zijn waar nodig relevante ontwikkelingen uit andere tijdsperiodes meegenomen in de analyse.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de wederopbouwperiode in het algemeen en de specifieke ontwikkelingen met betrekking tot de naoorlogse woonwijken (planmatig opgezette uitbreidingswijken) in het bijzonder. In de erna volgende hoofdstukken wordt ingezoomd op het onderhavige gebied en wordt door middel van een gebiedsanalyse geuid wat de specifieke kernkwaliteiten zijn die dit gebied tot een wederopbouwgebied van nationaal belang maken.

Bron: Gemeentearchief Emmen.

De wederopbouwperiode

Nederland maakte tussen 1945 en 1965 een ongeken­de transformatie door. In ruimtelijk, economisch en in sociaal­maatschappelijk opzicht veranderde ons land ingrijpend. Na de Tweede Wereldoorlog was veel landelijk gebied, gebouwde omgeving en infrastructuur zwaar beschadigd geraakt, stonden onder water of lagen compleet in puin. Het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw begon al in de oorlog. Steden en dorpen herrezen uit het puin dankzij krachtige samenwerking en een sterke centrale sturing. In deze periode zijn veel innovatieve en ongeken­de ontwerpen gerealiseerd, zowel bij stedelijk herstel en uitbreiding als bij de herinrichting van het landelijk gebied en de aanleg van nieuw land.

Wijkgedachte

Na de oorlog was er grote woningnood in Nederland en de sociaaleconomische omstandigheden waren dramatisch. Steden werden gezien als te massaal en daardoor bedreigend voor een goede samenleving vanwege de slechte woon- en leefomstandigheden en het gebrek aan sociale cohesie binnen de wijken en alle mogelijke negatieve consequenties die daarmee konden samenhangen. Al voor de oorlog waren stedelijke gebieden verpauperd of in slechte staat en boden ze onvoldoende ruimte aan de bevolkingsgroei.

De ‘wijkgedachte’, die in de jaren twintig al in Nederland bekend was als ordenend concept, werd na de oorlog nader uitgewerkt door de studiegroep Bos in het boek *De stad der toekomst, de toekomst der stad* (1946). Vanuit sociologisch oogpunt ging deze wijkbenadering uit van een maximale grootte van de wijk en het gezin kwam centraal te staan als hoeksteen van de samenleving. Wonen, werken, verkeer en recreatie werden nauwkeurig geordend en veelal van elkaar gescheiden. Elke wijk werd opgebouwd uit buurten, wooneenheden met eigen voorzieningen. In de buurten waren winkels voor de dagelijkse behoeften binnen bereik. Op wijkniveau waren er

ook andere voorzieningen zoals scholen, kappers, banken, een bibliotheek, kledingwinkels en kerken aanwezig. Deze opbouw moest het gemeenschapsgevoel stimuleren en de chaotische groei van steden tegengaan. Het katholieke zuiden van Nederland kende een variant op dit type indeling en opbouw. Hier werden deze wijken ‘parochiewijken’ genoemd, waarbij de kerk letterlijk en figuurlijk centraal stond. De wijkgedachte is een belangrijk uitgangspunt geweest voor de ontwikkeling van de stedenbouw in de naoorlogse periode.

Licht, lucht en ruimte

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen, productiemethoden en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals de nieuwe wijkinrichting met veel groen. Het motto van de naoorlogse stadsuitbreidingen werd: ‘licht, lucht en ruimte’. Dit vertaalde zich niet alleen naar de bebouwing, maar vooral ook naar de stedenbouwkundige compositie van de ruimte, waarin de groenstructuur en de openbare ruimte een belangrijk aandeel hadden. De grens tussen particuliere, gemeenschappelijke en openbare ruimte is daarbij minder evident dan bij het gesloten bouw­blok. Kenmerkend is de herhaling van verkavelingsvormen tot stedenbouwkundige eenheden. De woningtypologie verschilt ook van de vooroorlogse uitbreidingen. Rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen in open bebouwing overheersen, vaak in seriematige bouw.

Wijkgedachte.

Bron: Katholiek Bouwblad 1947.

Introductie Pottenberg

De wijk Pottenberg is één van de drie door stadsarchitect Frans Dingemans ontworpen parochiewijken die tussen 1952 en 1964 in een waaivorm aan de westzijde van Maastricht zijn aangelegd. Pottenberg is illustratief voor het werk van Dingemans: met uiteenlopende ontwerp motieven bedacht hij een gevarieerde wijk met een mix van woningen, bedoeld voor mensen van uiteenlopende sociaal-maatschappelijke posities. De naam refereert aan het terrein waarop de wijk is aangelegd – in de negentiende eeuw werd hier klei afgegraven voor de keramische industrie.

Situering en definiëring

Pottenberg ligt in Maastricht-West tussen de wijken Malpertuis in het noorden en Belfort in het zuiden. De grens van de wijk wordt in het zuiden gevormd door de brede groenstrook langs de Klokbekestraat en in het noorden door de groene wig langs de Via Regia. De wijk grenst in het oosten aan winkelcentrum Brusselse Poort en wordt in het westen begrensd door

de Dousberg. Doordat deze heuvel de functie van groen- en recreatiegebied kreeg, is de stad hier niet uitgebreid, waardoor Pottenberg duidelijk afgebakend is. Het concept van 'parochiewijk' is in Pottenberg zorgvuldig toegepast. Bovendien is de stedenbouwkundige structuur goed bewaard gebleven. Om die reden selecteerde de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Pottenberg als één van de dertig wederopbouwgebieden van nationaal belang. De belangrijkste kernkwaliteiten zijn:

1. Eén van de vier uitbreidingswijken in de schil met een hiërarchische opzet in vier kwadranten.
2. Parochiewijk met mix van arbeiderswoningen en woningen voor beter gesitueerden.
3. Voorzieningen centraal in de wijk op een kruispunt van wegen.

Deze kernkwaliteiten worden in dit document toegelicht.

Kerngegevens

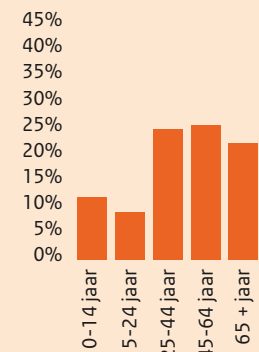
Kaart

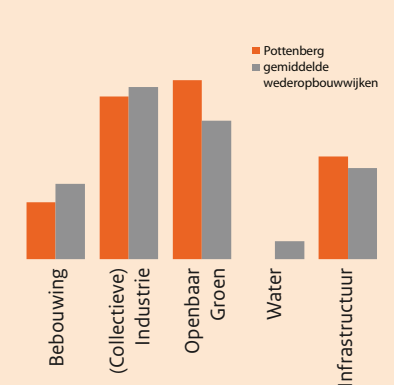
Algemene gegevens

- Wijk: Pottenberg
- Stedenbouwkundige: F.C.J. Dingemans
- Groenontwerp: J. Vallen
- Architecten: o.a. G.J.W. Snelder, Th. H. A. Boosten, J. Huysmans en J.A.M. Kurvers
- Planvorming: 1954 - 1957
- Uitvoering: 1958 - 1960
- Aantal woningen bij oplevering: 1.315
- Oppervlakte wijk: 62 ha
- Bevolkingsdichtheid: 3.916 inwoners/km²

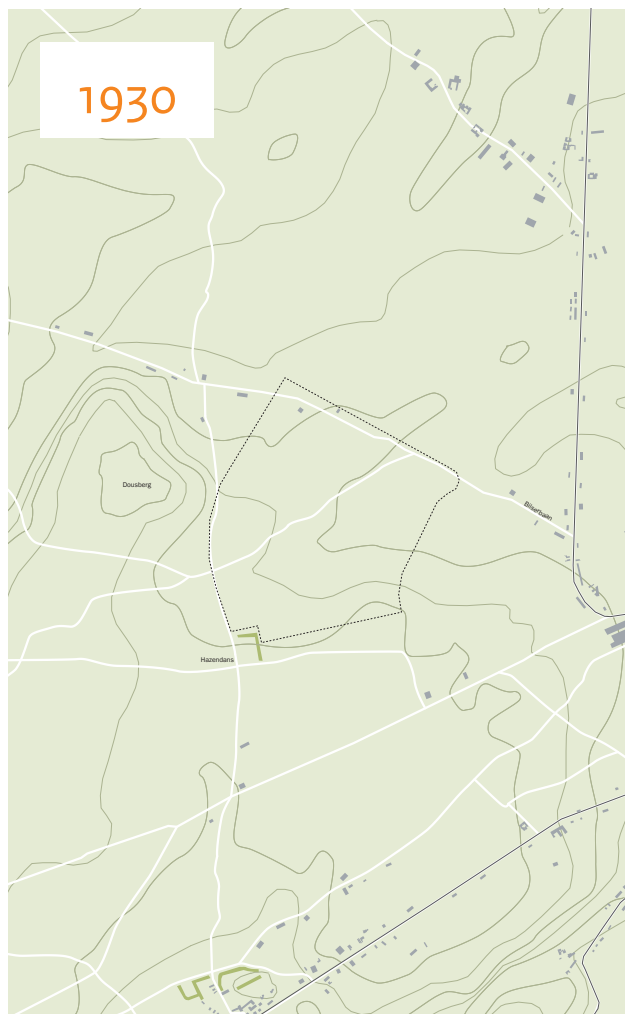
Bevolkingsopbouw*

Grondgebruik*

* Statistische gegevens: Atlas voor Gemeenten.

Gebied waar Pottenberg zou worden aangelegd, 1930. Kaarten: MUST.

Pottenberg in 1970.

Pottenberg in 2010.

Stedenbouwkundige analyse

Planontwikkeling en uitgangspunten voor het ontwerp

Eerste Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaken

Na een verzesvoudiging van het grondgebied van Maastricht door annexaties van gebieden aan weerszijden van de Maas, werd in 1941 het Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaken van stedenbouwkundige Jos Klijnen vastgesteld. Hierin stond aangegeven waar de industrie, de woonwijken en het groen moesten komen. Klijnen wilde grip krijgen op de ongebreidelde groei van de stad en de slechte woonomstandigheden in de historische binnenstad aanpakken. De hoofdstructuur van het omliggende landschap – het Maasdal met terrassen – diende als basis voor het ontwerp. De eerste uitbreidingschil kwam rond de concentrische binnenstad te liggen.

Tweede Uitbreidingsplan

Frans Dingemans, in 1943 aangesteld als directeur van de nieuwe dienst Stadsontwikkeling, had de taak om het plan van Klijnen verder uit te werken. Omdat dit plan onvoldoende handvatten bood voor het oplossen van de woningnood na de Tweede Wereldoorlog, startte Dingemans met het ontwerp van een tweede Uitbreidingsplan.

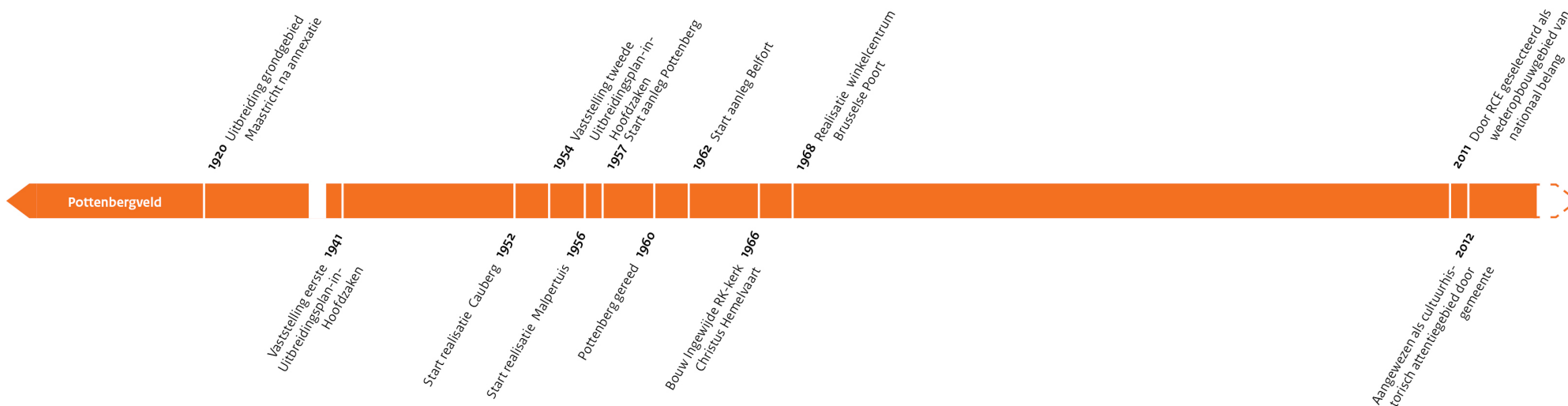
Hij bedacht een tweede schil: een waaier van woonwijken aan de westzijde van het centrum, waarin de historische radiale wegenstructuur was geïntegreerd. De Via Regia en de Tongerseweg zijn nog steeds de belangrijkste historische radialen die vanuit het centrum de stad uitlopen. De randweg rond de eerste schil uit het plan van Klijnen [Nobellaan, Porseleinstraat, Beeldsnijdersdreef] werd in het voorstel van Dingemans een binnenring voor de nieuwe uitleg. De naorlogse parochiewijken zijn tegen de buitenzijde van deze concentrische weg aangebouwd. Ook Dingemans nam als

uitgangspunt voor het Uitbreidingsplan de ligging op het brede middenteras van Haspengouw, dat in noordoostelijke richting geleidelijk afloopt naar de Maas.

Een verschil met het eerste Uitbreidingsplan is de oriëntatie van de wijken. Klijnen richtte daarbij zijn blik op de binnenstad, Dingemans op het landschap. Op tal van plekken creëerde hij openingen en zichtlijnen naar het omliggende landschap. Nog voor het tweede Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaken in 1954 werd vastgesteld, waren partiële uitbreidingsplannen al goedgekeurd. Daardoor kon eerder met de bouw van de eerste wijken worden begonnen.

Sociaal-economische onderbouwing

Frans Dingemans nam de sociaal-economische analyse van planoloog Jos Vliegen uit 1952 mee in zijn plannen. Vliegen benadrukte dat een evenwichtige ontwikkeling van woningen en voorzieningen aan beide kanten van de Maas essentieel was.

Hij onderstreepte het belang van een herkenbare identiteit van de verschillende uitbreidingswijken, in lijn met de wijkgedachte die ook in Zuid-Nederland had postgevat. In Maastricht kreeg de wijkgedachte een rooms-katholieke invulling: de omvang van een parochie werd gebruikt als organiserend stedenbouwkundig principe.

Parochiewijk

De Kerk was al langer een organiserend principe in de samenleving, maar in de zogenoemde parochiewijken kreeg dit een fysieke vertaling. Parochies hadden meestal 3000 tot 8000 leden, terwijl over het algemeen wijk voor 10.000 inwoners werden ontworpen. De kleinere parochiewijken zouden automatisch leiden tot een harmonische samenleving, zo was de gedachte.

In een parochiewijk was het kerkgebouw het centrale oriëntatiepunt en stond het symbool voor maatschappelijke eenheid. Rondom de kerk woonden de parochianen in een zelfstandige wijk met scholen, winkels en een wijkgebouw. Het idee was om een overzichtelijke woonomgeving te creëren met groen en recreatie binnen handbereik.

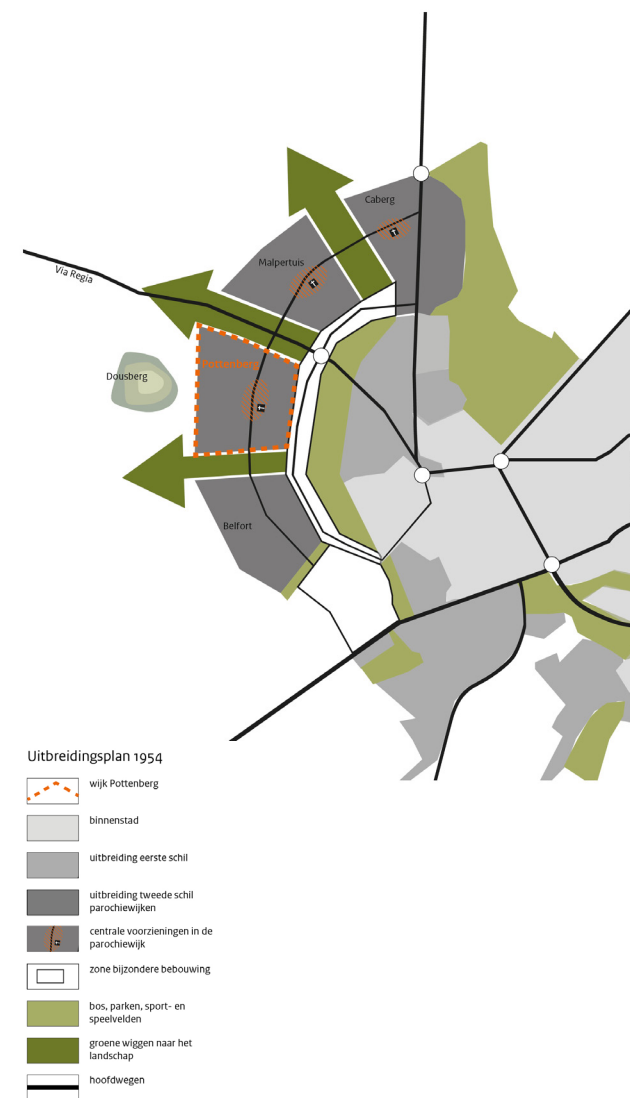
Een bloeiend parochieleven kon alleen ontstaan als de wijk bestond uit mensen van verschillende klassen. Een parochiewijk beschikt dan ook over verschillende woningtypen voor elke sociale klasse. De relatief hoge bebouwingsdichtheid gaf dergelijke wijken een stedelijk karakter.

Pottenberg is in Maastricht het best bewaarde voorbeeld van een parochiewijk. Dit komt tot uitdrukking in de heldere structuur met het centraal gelegen Terra Cottaplein – met kerk en winkelvoorzieningen –, de gevarieerde woonbebouwing in de vier kwadranten, het hiërarchische wegenpatroon en de brede groenstroken die de parochiewijken van elkaar scheidten.

Integraal groenontwerp

In Maastricht werd in een vroeg stadium van het planproces nagedacht over het groenplan. Dat was in die tijd vrij ongebruikelijk omdat straten, riolering en huizen vrijwel altijd voorrang in het ontwerpproces hadden. Landschapsarchitect Jan Vallen ontwierp al snel een groenplan voor Pottenberg. Hij benadrukte het belang van natuur in de stad en het belang van groene ruimtes voor ontmoeting, onder meer door de snel oprukkende industrie en de toename van het verkeer. Vallen maakte onderscheid in functioneel (speelplaatsen, recreatiegebieden) en algemeen groen (vooral bedoeld als verfraaiing). Bovendien zette hij groen in om de hiërarchie in de wijk te bekrachtigen en om verschillende elementen in de wijk te accentueren, zodat bewoners zich beter konden oriënteren.

- De drie parochiewijken Caberg, Malpertuis en Pottenberg zijn als één stedenbouwkundige compositie ontworpen en in zeer korte tijd gebouwd. Ze vertonen onderling overeenkomsten in hun positie, vorm en opzet. Belfort is de enige wijk uit de waaijer die niet is ontworpen door Dingemans. De ruimtelijke structuur van deze wijk wijkt dan ook af.
- In de drie wijken zijn de voorzieningen en de kerk centraal aan de interparochialeweg gesitueerd.
- De wijken worden van elkaar gescheiden door brede groene wiggens.

Luchtfoto Pottenberg na oplevering vanuit noorden, met midden door de wijk de Potteriestraat en daaraan het plein met de kerk. Bron: Regionaal Historisch Centrum Limburg.

Luchtfoto Pottenberg huidige situatie. Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Siebe Swart.

Stedenbouwkundige opzet

De ruimtelijke hoofdstructuur van Pottenberg wordt bepaald door het landschap, de geomorfologische ondergrond en de waaivorm. Aan de stadzijde wordt de wijk van de eerste uitbreidingschil gescheiden door een terrein voor kleine, niet-industriële bedrijven.

De hoofdwegenstructuur zorgt voor een opdeling in kwadranten en creëert overzichtelijke en intieme woonbuurtjes die een eenheid vormen in verkaveling, architectuur en groen. Het Terra Cottaplein is het sociale zwaartepunt – hier bevinden zich de kerk en de winkels. Het publieke karakter van dit centrum contrasteert met het meer besloten voorzieningsgebied ten westen van de Potteriestraat. Deze ruimte met een school, sportfaciliteiten en het verenigingsleven functioneert meer als huiskamer van de wijk. Langs de ring [Porseleinstraat] liggen de overige voorzieningen, zoals het belastingkantoor en een andere school.

Infrastructuur

De twee hoofdwegen op wijkniveau zijn de Potteriestraat – de concentrische weg die de parochiewijken met elkaar verbindt – en de hoofdradiaal Terra Cottalaan-Terra Nigrastraat die vanaf de oude stad tot aan de Dousberg loopt. Deze wegen verdelen de wijk in vier kwadranten.

Vrijwel alle straten liggen parallel aan de Potteriestraat of doorsnijden deze als rechte radialen. Alleen in de zuidoosthoek [kwadrant 3] loopt een meanderende weg.

De Terra Nigrastraat is, mede door de monumentale 'haakflat' die de weg overspant, een belangrijke entree tot de wijk vanuit de stad. In westelijke richting loopt deze over in de Terra Cottalaan, die eindigt bij de Dousberg. Tussen de radiaalstraten lopen parallel of haaks verschillende woonstraten waaraan de entrees van de woningen liggen.

De Potteriestraat en de Terra Cottalaan verdelen de wijk in vier ongelijke kwadranten. Structurerende groenstroken lopen richting de Dousberg in het westen.

Bebouwing en verkaveling

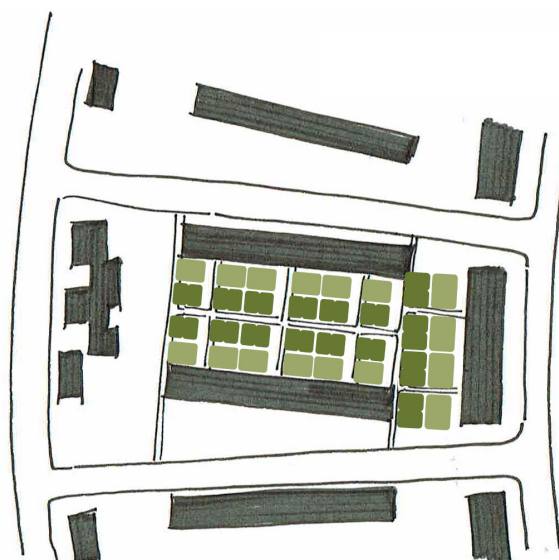
In Pottenberg zijn 1225 woningen gebouwd voor mensen uit alle lagen van de bevolking. Daarnaast zijn de woningen in verschillende maatvoeringen en typologieën uitgevoerd om zo gezinnen in verschillende fasen van hun leven te kunnen huisvesten. Het levert een grote diversiteit aan woningtypen op. Hiervan is zeventig procent sociale huur en meer dan de helft gestapelde woningbouw.

Pottenberg kent grotendeels een open verkaveling met woningen die met hun entree aan of rond een straat liggen. Ten westen van de Potteriestraat liggen langs de radiaalstraten kleine portiekwoningen van drie hoog, bedoeld voor de arbeidersklasse (Amersfoortstraat-Majolicaaan en aan weerszijden van de Terra Cottalaan). De ritmische herhaling van de etagebouw langs deze straten en langs de Potteriestraat toont het structurerende karakter van deze wegen. Door de woonblokken aan de zuidkant van de Terra Cottalaan haaks op de straat te plaatsen, is een stedenbouwkundige verbinding tot stand gebracht tussen de buurten aan weerszijden van de laan.

Binnen de wijk zijn kleinere subbuurten te herkennen: stedenbouwkundige composities van dezelfde woningblokken. In kwadrant 2 ligt tussen de Roemerstraat en de Opalinestraat een subbuurt van etagewoningen in een halfopen verkaveling. Dit zijn zogenaamde twee-op-éénwoningen, waarbij een woning op de begane grond twee woningen boven zich heeft. Tussen de woningblokken liggen [privé]tuinen. Ook de laagbouw in de kwadranten 1 en 2 vormt herkenbare subbuurten. Aan de straten hebben de woningen een verspringende rooilijn. Langs de west- en zuidrand, met uitzicht op het groen, liggen twee-onder-een-kapwoningen voor middenstandsgezinnen.

Kwadrant 3 wijkt af van de andere kwadranten: dit deel bestaat uit grote twee-onder-één-kapwoningen en enkele vrijstaande woningen, die in het stedenbouwkundig plan als 'landhuizen' worden aangemerkt. Bijzonder is dat de huizen identieke plattegronden hebben, maar verschillende gevels. Het buurtje met ruime percelen aan de slingerende Veldspaatweg, heeft in combinatie met de architectonische uitstraling en de glooiende ondergrond een landelijk karakter.

In kwadrant 4, ten noorden van de Terra Nigrastraat ligt de voormalige woonschool: een woonbuurtje waar zwaksociale gezinnen woonden die onder toezicht stonden van sociaal werkers, met de bedoeling hen op te voeden tot 'beschaafde burgers'.

- De tuinen bij de twee-op-éénwoningen liggen tegen de gevel aan, de tuinen van bovenwoningen daarachter.
- De tuinen van de twee woningblokken worden gescheiden door een [openbaar] voetpad.

Architectuur

Dingemans liet het ontwerp van de woningen aan verschillende Limburgse architecten. Daarbij gold: geen architectuur van grote gebaren en contrasten, maar sober en ondersteunend aan de stedenbouw. Subtiel verschillen en accenten zorgen dat de subbuurten herkenbaar zijn. De compositie wordt mede bepaald door materiaal- en textuurverschillen – glad, ruw, geprofileerd.

Opvallende constanten in het architectuurbeeld van de wijk zijn het bakstenen metselwerk zonder versiering, de contrasterende betonnen gevelelementen (horizontale banden, vensteromlijstingen, prefab-elementen bij portieken en balkons) én de met aandacht ontworpen kopgevels. De laagbouw en de twee-op-éénwoningen hebben overwegend flauw hellende zadeldaken met pannen. De middelhoge flats staan merendeels verhoogd op een souterrain en hebben platte daken. De benadrukte entrees, de geclusterde portieken / balkons en de gemetselde schoorstenen zorgen voor een verticale geleiding en een rustige ritmiek in het straatgevelbeeld. Een opvallende verbijzondering in het architectuurbeeld van de wijk zijn de rijker uitgevoerde twee-onder-een-kapwoningen in het derde kwadrant: wit geschilderd metselwerk, balkons, entrees in de zijgevels, afwijkende venstervormen, uitgebouwde schoorstenen, garages.

- Net als in andere parochiewijken is gebruikgemaakt van repeterende gevelelementen, zoals puien en gevelpenanten. De details verschillen per wijk. In Pottenberg zijn boven de entrees en op kopgevels gekleurde betonelementen terug te vinden; versieringen zonder constructieve functie.
- In het glooiende landschap is de bordestrap een terugkerend element.
Foto: Nadine van den Berg.

portiekétagewoningen

twee-onder-één kapwoningen

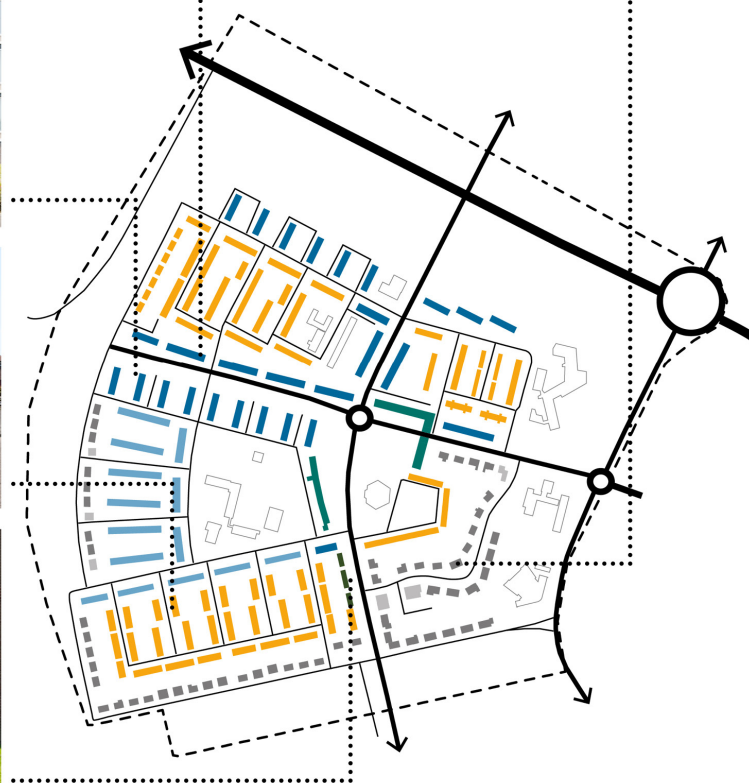
portiekétagewoningen

laagbouw ééngezinshoningen

bejaardenwoningen

Woningtypologieën

- wijkgrens
- bejaardenwoningen
- galerij-maisonnetwoningen
- twee-op-één etagewoningen
- portiekétagewoningen
- laagbouw ééngezinshoningen
- twee-onder-één kapwoningen
- vrijstaande woning
- overige bebouwing

Terra Cottalaan

- De ritmische herhaling van de etagebouw benadrukt het structurerende karakter van deze weg. De laanbomen en de groene ruimtes tussen de woningblokken leggen een verbinding met de andere zijde van de straat.
- Geen architectuur van grote gebaren en contrasten, maar sobere vormgeving, kleur en materiaal gebruik ondersteunend aan de stedenbouw. Foto: Nadine van den Berg.

Groenstructuur

Het groen in Pottenberg is in samenhang met de bebouwing ontworpen. De beplanting speelde een belangrijke rol in het verduidelijken van grote verbanden en het creëren van samenhang tussen klein [woning] en groot [landschap]. In de beplantingsplannen is daarom goed gekeken naar de positie van het groen – de maat en het belang van de ruimte –, de gebouwtypologie, de verkaveling en de architectuur. Het groen ‘beweegt mee’ met de schaalniveaus in de wijk en vervult vaak meerdere functies.

De brede groene wiggen die Pottenberg scheiden van de aangrenzende parochiewijken hebben een recreatieve invulling gekregen. De wigvorm komt ook op andere plekken in de wijk terug – meestal als openbaar [kijk]groen in de vorm van plantsoenen. De Dousberg is het recreatieve uitlooptgebied van de wijk

Het groenontwerp was erop gericht om een aantrekkelijke en beschutte woonomgeving te creëren waar bewoners elkaar ontmoeten en een hechte gemeenschap kon ontstaan. Het verblijfs- en speelgroen in het centrum en op het plein met de maatschappelijke voorzieningen, droeg hieraan bij. Op verschillende plekken, zoals het verhoogde kerkplein en langs de belangrijkste wegen, versterken bomen de stedenbouwkundige structuur. De hoofdwegen worden ‘begeleid’ door laanbomen en zijn langs de Terra Cottalaan gekoppeld aan de groene, openbare ruimtes tussen de hoogbouw. Hiermee zijn zichtlijnen naar het omliggende landschap gecreëerd en worden beide zijden van de straat met elkaar verbonden. De straten, de open ruimtes en de bouwblokken vormen zo een coherent geheel.

Tussen de Mammoetflat aan de Potteriestraat en de eerste dwarsflat aan de Terra Cottalaan loopt een wandelpad waarover een doorkijkje naar de groene ruimte achter de Mammoetflat is gemaakt. Dit zogenaamde 'sleutelgat' verbindt de twee wijkcentra met elkaar en met het landschap. Solitaire bomen accentueren belangrijke plekken, 'verzachten' hoeken – zoals de boomblokken in gridpatroon bij de Mammoetflat – of 'ronden' traditioneel opgezette bouwblokken af en creëren zo intieme woonbuurten. Oorspronkelijk werden de representatieve zijden benadrukt en de minder representatieve elementen met heesters verhuld. Op veel plaatsen zijn deze heesters verdwenen, meestal uit veiligheidsoverwegingen. Het openbaar groen is vooral terug te vinden in het midden van de wijk. In delen waar de laagbouw overheerst, is de hoeveelheid openbaar groen beperkt. Hier zorgen privé-tuinen, bomen, heesters en plantsoenen voor een groen karakter.

Uitbreidingen en aanpassingen

Pottenberg is vrijwel volledig volgens het ontwerp van Frans Dingemans en Jan Vallen uitgevoerd en de wijk is goed bewaard gebleven. Aan de oostzijde zijn twee gebouwen toegevoegd: de Terra Nigraschool en het Rijksbelastingkantoor. Het oude schoolgebouw aan de Silexstraat uit de begintijd van de wijk wordt in 2017 vervangen door nieuwbouw. Dit gebouw komt op de plek te staan van het oude gebouw en wordt verder uitgebreid. Ook het poortgebouw en de Mammoetflat zullen rond 2018 plaats maken voor vervangende nieuwbouw. Verder zijn aan de Flintstraat en de Kobaltstraat twee inbreidingen gerealiseerd, maar deze tasten de hoofdstructuur van het stedenbouwkundig ontwerp nauwelijks aan.

- Boomblokken in gridpatroon 'verzachten' de hoek bij de Mammoetflat.
- Tussen de bebouwing is een groen doorkijkje gecreëerd naar het voorzieningsveld achter de Mammoetflat.

Foto: Nadine van den Berg.

Bijzondere karakteristieken

Hiërarchische opzet

Pottenberg kent een herkenbare en hiërarchische opzet waarin de sociale ordening van de tuinstadgedachte doorklinkt. De wijk is een weerspiegeling van de interdisciplinaire werkwijze waarmee de plannen voor de wijk tot stand zijn gekomen. Door een knap samenspel van wegen, bebouwing en groen worden 'ruimtes' op verschillende schaalniveaus in de wijk gemarkeerd: van wijk tot privétuin.

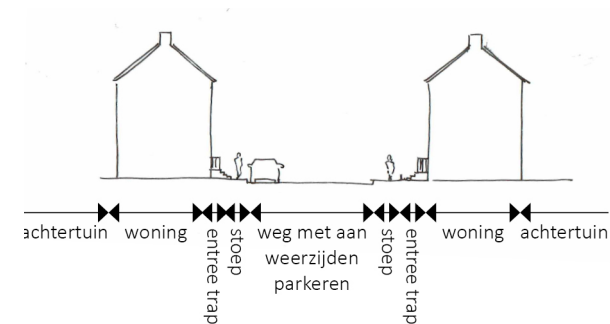
Op het niveau van de wijk zijn allereerst vier kwadranten te onderscheiden, afgebakend door de hoofdwegen die elkaar haaks kruisen. Deze hoofdwegen zijn gekoppeld aan grotere, openbare ruimtes met een betekenis op wijkniveau.

De hoofdwegen worden geflankeerd door hoogbouw, evenwijdig of haaks op de weg, en het groen is hier expliciet aanwezig met dubbele bomenrijen of een ritmische clustering van

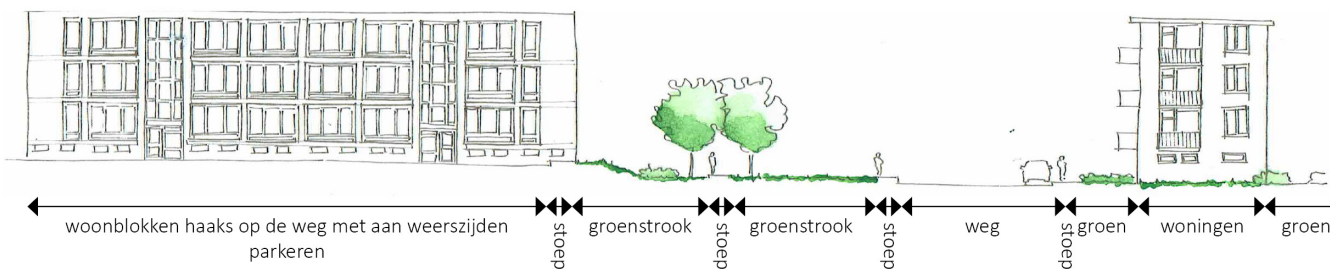
bomen. Zo wordt het ruimtelijke effect van de bebouwingswanden, zoals de Mammoetflat, versterkt. Bij de woonstraten zijn bomen op de kop van de bouwblokken of aan weerszijden van de entree geplaatst.

De Terra Cottalaan loopt als een avenue richting de Dousberg en biedt zicht op het buitengebied. Langs de Opalinestraat staat etagebouw en begeleidend groen. De straatprofielen van de verschillende laagbouwbuurtjes zijn smaller en bovendien asymmetrisch. Met verbredingen, versmallingen en rooilijnverspringingen zijn verschillende straatinterieurs gevormd die voor prettige verblijfsruimten zorgen.

Ook tussen de woningblokken ten noorden van de Roemerstraat zijn ruimtes gecreëerd die zich bevinden op de grens van openbaar of collectief naar privé.

Smaller straatprofiel van de lage ééngezinswoningen aan de Decorstraat.

- De Terra Cottalaan met breed straatprofiel.
- De hoge bebouwing aan weerszijden van de straat en de laanbeplanting onderstrepen het belang van de weg.

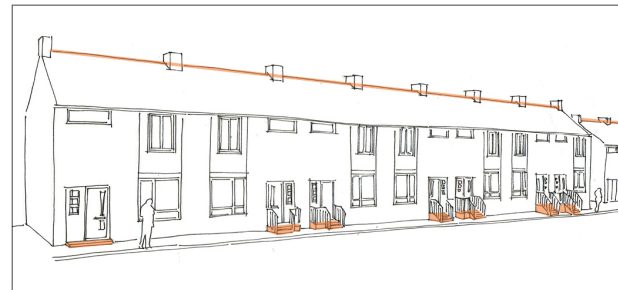
- De Barbotinestraat: Bomen tussen de woningblokken zorgen voor beschutting en geven de straat een intiem karakter.
- Op de kopgevels zijn entrees geplaatst, zodat er geen anonieme ruimtes ontstaan.

- Hoge en brede gebouwen benadrukken de schaal en functie van de open ruimte rondom het Terra Cottaplein.
- De bomen bij de Mammoetflat markeren de ruimte en accentueren de bebouwingwand.
- De bomen rondom het hoge kerkplein creëren hier mede het plein.

Glooiend landschap

Meer nog dan in de andere parochiewijken is in Pottenberg de stedenbouwkundige opzet in harmonie gebracht met het geaccidenteerde terrein. Het hoogteverschil in de wijk bedraagt bijna vijftien meter. Het hoogste punt ligt aan de voet van de Dousberg. Vanaf daar loopt het af in de richting van het winkelplein. Het reliëf geeft een extra dimensie aan de beleving van de wijk. Soms is het hoogteverschil benadrukt om verblijfsplekken te creëren, soms is er subtiel mee omgegaan. Zo zijn veel entrees voorzien van trappen, bijvoorbeeld in de Opalinestraat en de Tichelstraat en aan de noordzijde van de Terra Cottalaan. Op sommige plekken is het hoogteverschil subtiel overbrugd met groen. Ten zuiden van de Terra Cottalaan liggen twee woningblokken op hetzelfde niveau aan weerszijden van een woonstraatje. Aan de achterzijde overbrugt een groenstrook het hoogteverschil met een flauwe helling.

Op de interparochiale weg is het hoogteverschil goed merkbaar. Deze weg loopt vanaf het hoger gelegen zuiden naar het in een kom gelegen wijkcentrum. Dit geldt ook voor de brede en groene as Terra Cottalaan die richting de Dousberg omhoog loopt. Het plein waaraan de kerk staat valt door het hoogteverschil uiteen in een hoger woonplein en een lager winkelplein. Beide pleinen zijn door een keermuur met trappen met elkaar verbonden.

Impressie

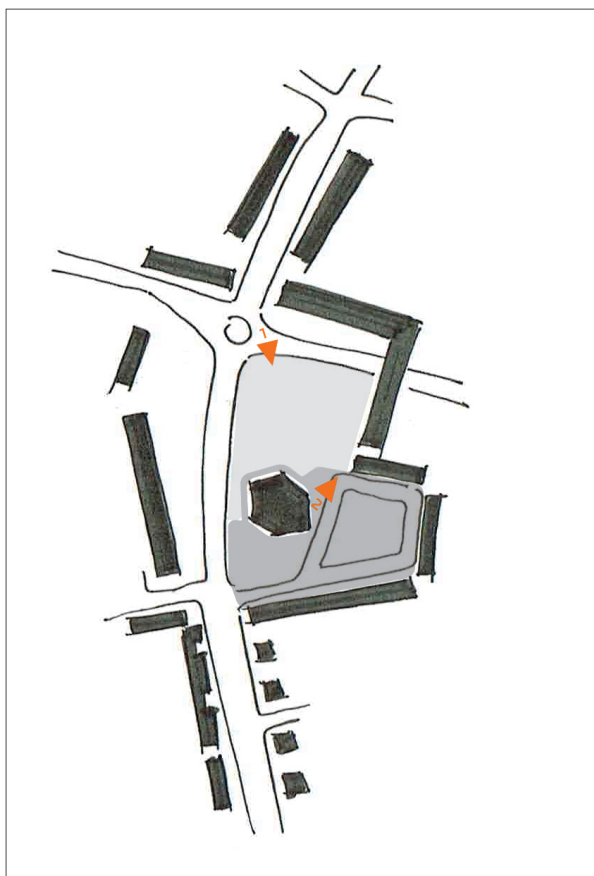

Hoogteverloop Pottenberg

Bouwblokken en hoogteverloop

- wijkgrens
- hoogtelijn
- hoogteverloop (donker is hoog)

Voor de bouw van de woningen is het maaiveld op een aantal plekken aangepast door de aanleg van taluds, het steiler of flauwer maken van hellingen en door trappartijen.

Hoogteverschil in plein

- hoge plein
- lage plein
- bebouwing

- Het hoger gelegen plein met de kerk en pastorie ligt aan een groen pleintje met laagbouwoningen.
- Aan de voorzijde is de kerk – met verhoogd entreebordes – gericht op het twee meter lager gelegen winkelplein, het Terra Cottaplein.
- De nok van de haakflat op het lager gelegen plein heeft dezelfde hoogte als de nokken van de laagbouwoningen in het hoger gelegen deel.

Centraal gelegen voorzieningen op een kruispunt van wegen

Op de kruising van de hoofdwegen in het hart van de wijk zijn de voorzieningen gesitueerd. Het 'dubbelplein', typisch voor de signatuur van Dingemans, bestaat uit twee delen die stedenbouwkundig één open ruimte vormen. Aan het ene plein liggen de commerciële voorzieningen en aan het andere de kerkelijke. In Pottenberg is het centrumplan nog altijd intact en heeft de kerk als middelpunt van de wijk haar functie behouden. Het hoger gelegen deel, waar de pastorie van de rooms-katholieke kerk Christus Hemelvaart [een ontwerp uit 1966 van de Heerlense architect Brenninkmeyer] ligt, wordt door bomen omzoomd en begrensd door middenstandswoningen die in een U-vorm zijn aangelegd.

Het lager gelegen winkelplein wordt aan de noordoostzijde begrensd door een groot haakvormig woonblok [een ontwerp uit 1962 van J.A.M. Kurvers], dat over de Terra Nigrastraat ligt en zo een toegangspoort vormt tot de wijk.

In de plint van dit blok zijn winkels gevestigd. De entree van de kerk is gericht op de Potteriestraat. De hoge, vrijstaande klokkentoren fungeert als oriëntatiepunt. Door de sobere gevelwanden van de bebouwing krijgt het plein als ontmoetingsplek alle aandacht.

De Mammoetflat, die naast zijn omvang vooral opvalt vanwege de licht gebogen gevellijn, biedt 'tegenwicht' aan de kerk. Ook zorgt de flat voor een stedenbouwkundige scheiding tussen het plein en de achtergelegen groene, openbare ruimte met de vrij geplaatste schoolgebouwen en maatschappelijke voorzieningen: de 'woonkamer' van de wijk. Zonder dit gebouw zou de open ruimte in het hart van de wijk te weids hebben aangevoeld.

- Als scharnierpunt tussen het hoge en lage plein heeft de kerk een tweezijdige oriëntatie met hoofdentrees aan de Potteriestraat (zie foto) en aan het Terra Cottaplein.
 - De klokkentoren van de kerk is een opvallend oriëntatiepunt in de wijk.
- Foto: Nadine van den Berg.

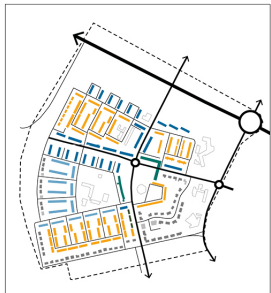

Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Sergé Technau.

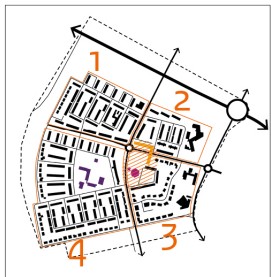
Kernkwaliteitenkaart

De meest gave parochiewijk in een waaiervormige schil van vier wijken

Parochiewijk met mix van verschillende woningtypen voor arbeiders en beter gesitueerden

Hiërarchische opzet met vier kwadranten en centrale voorzieningen op kruispunt van wegen

- #1 één van de vier uitbreidingswijken in de schil met hiërarchische opzet met vier kwadranten
 - #2 parochiewijk met mix van arbeiderswoningen en woningen voor beter gesitueerden
 - #3 voorzieningen centraal in de wijk op kruispunt van wegen
- wijkgrens
 - bebouwing
 - winkel
 - kerk en klokkentoren
 - school en overige voorzieningen
 - wijkkwadranten
 - A. poortgebouw; entree van de wijk; B. 'sleutelgat', zichtlijn
 - 'dubbelplein', hoog en laag deel
 - zichtlijn
 - plein wand
 - wijkcentrum
 - bebouwing omgeving
 - hoogtelijn en hoogteverloop (donker is hoog)
 - hoofdweg
 - secundaire weg
 - groene wiggen, recreatief groen
 - groene verbinding
 - groen plein/groene vloer
 - plantsoen
 - laanboomstructuur

Begrippenlijst

Bouwkunde

Woning typologieën:

Drive-in-woning

Bij een drive-in-woning bevindt zich op de begane grond of op -1 een afgesloten garage. Het woongedeelte is op de eerste verdieping gelegen.

Duplexwoningen

Duplexwoningen zijn eengezinshuizen die gesplitst zijn in twee woonlagen om ruimte te bieden voor twee gezinnen. Deze woningen werden na de oorlog gebouwd met de bedoeling om er na de woningnood weer één ruime woning van te maken. De woningnood hield langer aan en bovendien bleek het ombouwen duurder dan gedacht, waardoor dit weinig of pas veel later is gedaan.

Maisonnettes

Maisonnettes zijn woningen in een groter gebouw, zoals een flat of appartementencomplex, met meerdere verdiepingen per woning. Ook dit was in die tijd in de Nederlandse woningbouw een nieuw type.

Woonensemble

(vaste) Compositie van verschillende losstaande wooneenheden

Systeembouw

De term systeembouw heeft betrekking op meerdere vormen van industrieel bouwen:

stapelbouw - het stapelen van muren met (steeds grotere) lichte betonnen elementen. Deze worden meestal bekleed met baksteen.

montagebouw - bouwen met geprefabriceerde onderdelen, zoals kozijnen, kastwanden, maar ook complete puien en badkamers. Later werden ook fabrieken op de bouwplaatsen zelf gebouwd voor met name grote elementenbouw, zoals wanden en vloeren.

gietbouw - (dragende) wanden en vloeren worden op de plek zelf gegoten in tijdelijke of blijvende bekisting. Ook nu nog is systeembouw meestal een combinatie van gietbouw en montagebouw.

skeletbouw - opbouw van geprefabriceerde kolommen en liggers. Deze worden aan de buitenzijde bekleed.

Stromingen

Bossche School

Begin jaren vijftig kwam de benaming 'Bossche School' voor het eerst in zwang. Het betrof een postacademische architectuuropleiding in Den Bosch, die haar oorsprong vond in de naoorlogse opgave van de kerkenbouw. Bij deze vroeg naoorlogse architectuurstroming, waarvan Dom Hans van der Laan, samen met zijn broer Nico de grondlegger was, draaide alles om verhoudingen. De ontwerpen zijn gebaseerd op het 'Plastisch Getal', de derde macht van de gulden snede. De verschillende onderdelen van een gebouw werden via een stelsel van verhoudingen op elkaar afgestemd. In hun zoektocht naar deze essentie van de architectuur bestudeerden de cursisten historische religieuze bouwwerken. De stijlkenmerken daarvan klonken nog jaren door in het werk van Bossche Schoolarchitecten.

De architectuurstroming kenmerkt zich door soberheid en de afwezigheid van versieringen en het gebruik van in Nederland beschikbare, traditionele, materialen, zoals baksteen, beton, hout en keramische dakpannen. Alhoewel ornamenten

nauwelijks worden toegepast, is de detaillering van raampartijen, daklijsten en erkers geraffineerd. Gevellijsten, timpanen en [doorlopende] lateien, afkomstig uit de klassieke bouwkunst, behoren tot de karakteristieke vormtaal van de vroege Bossche School. Met het ambachtelijk metselwerk en de tamelijk traditionele en klassieke vormtaal vloeien de Bossche en Delftse School in veel naoorlogse ontwerpen naadloos in elkaar over.

Delftse School

De Delftse School is een traditionalistische architectuurbeweging die in de eerste helft van de twintigste eeuw ontstond en voortduurde tot halverwege de jaren vijftig. De Delftse School werd geïnspireerd en aangevoerd door Marinus Jan Granpré Molière, architect en docent aan de Technische Hogeschool van Delft. Hij had een levensbeschouwelijke visie op het bouwen waarin 'eeuwige waarden' centraal stonden: gericht op een herleving van historische betekenissen, vormen en materialen. De architectuurstroming legt de nadruk op een ambachtelijke vormtaal, met het accent op bakstenen gevels en zadeldaken met keramische pannendaken. De Delftse School wordt dikwijls beschouwd als de conservatieve tegenhanger van de modernistische architectuur van het Nieuwe Bouwen en de ornamentele bouwkunst van de Amsterdamse School, twee dominante richtingen in de Nederlandse architectuur tijdens het interbellum. Granpré Molière beschouwde het Nieuwe Bouwen als 'onbesuisd,' terwijl hij de Amsterdamse School te 'wulps' vond. Bouwkunst moest volgens hem 'nederig en zelf vergetend' zijn.

Modernisme / Het Nieuwe Bouwen / Functionalisme

Onder modernisme wordt de fundamenteel nieuwe architectuurstroming die begin zoe eeuw ontstond verstaan, in Nederland bekend onder de naam *het Nieuwe Bouwen* [of Nieuwe Zakelijkheid en Functionalisme]. De 'modernen' bepleitten een

rationele architectuur met een vormentaal die 'berust op het begrip van constructie'. De architectuur van het Nieuwe Bouwen kenmerkte zich door rechte lijnen, geometrische en abstracte vormen, lichte constructies van staal en beton, grote ramen, een vrije gevelindeling en een open plattegrond. De binnen- en buitenruimtes werden met elkaar verbonden, waardoor licht, lucht en ruimte werd gecreëerd. De gevels werden vaak wit gepleisterd. In de stedenbouw richt het modernisme zich meer op de wetenschappelijke onderbouwing van de inrichting op basis van onderzoek naar de verhouding van de verschillende functies en de samenstelling van de bewonersgroepen. Het programma voor de wijk is richtinggevend voor de ordening en het ontwerp. Dit betekent ook een grotere zelfstandigheid van het ontwerp ten opzichte van de bestaande stad.

Het Nieuwe Bouwen was in grote mate een sociaal geëngageerde beweging geïnspireerd door het socialisme. Net als in Duitsland, hadden De 8 [Amsterdam] en De Opbouw [Rotterdam] grote interesse in het vraagstuk van de sociale woningbouw: wat is de beste manier om de lage klasse onder goede omstandigheden te huisvesten?

In deze periode kwam ook de planologie de voornamelijk op onderzoek gerichte stedenbouwkunde binnen. Traditioneel was de stedenbouwkunde gericht op vorm, vanaf het modernisme werd functie en de ordening van de functies binnen een wijk een factor binnen de stedenbouw.

CIAM - Congrès Internationaux d'Architecture Moderne, opgericht in 1928 als overlegorgaan voor modernistische architecten met een serie spraakmakende internationale conferenties over moderne architectuur en stedenbouw. Het diende als instrument om een nieuwe manier van wonen en bouwen te stimuleren. De Amsterdamse De 8 en de Rotterdamse Opbouw vormden samen de Nederlandse CIAM-groep. In 1960 was de laatste CIAM bijeenkomst.

Traditionalisme

Het begrip traditionalisme verwijst naar het doelbewust terugrijpen op tradities bij het bouwen wat betreft vorm, maar ook wat betreft constructie en functie.

In Nederland ging de baksteenarchitectuur van de jaren twintig in de vorm van het traditionalisme na 1945 door, naast het opkomende modernisme. De baksteenbouw was nu niet langer modern expressionistisch, maar juist behoudend en gebaseerd op de nationale bouwtraditie van sobere baksteengevels met een vlakke en symmetrische opzet. Het traditionalisme kijkt eerder naar regionale dan naar nationale of internationale stijlen en gaat uit van architectuur die het vlak benadrukt. Kenmerkend voor het naoorlogse traditionalisme zijn de toepassing van vertrouwde gebouwtypologieën, archetypische bouwvormen, bemiddelende overgangsmotieven, introverte beslotenheid, ambachtelijke bouwtechnieken, hiërarchische gevelcomposities waarin de achterliggende functies afleesbaar zijn, hellende daken, markante schoorstenen en de voorliefde voor de materialen baksteen, hout, smeedijzer en natuursteen. In de stedenbouw komt het traditionalisme tot uiting in het begrip harmonie en de esthetische ontwerpprincipes van morfologische en visuele samenhang en afwisseling van beslotenheid en openheid. De nadruk ligt meer op het stratenplan dan in het vormgeven van de ruimte op een groter schaalniveau. Ook richt het ontwerp zich op continuïteit en op harmonie met de bestaande context.

Stedenbouwkunde

Bouwblok

Een bouwperceel dat de volledige ruimte inneemt tussen vier straten.

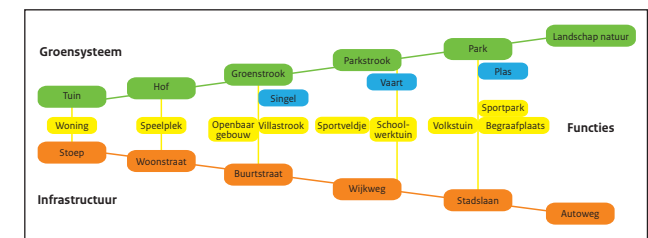
Core

In 1951 werd op de achtste editie van het CIAM-congres het functionalistische ideeëngoed uit de vooroorlogse periode van CIAM 'gehumaniseerd'. De menselijke maat werd uitgangspunt. Vanaf dat moment sprak men van 'de core', wat staat voor de materiële uitdrukking van het gemeenschapsgevoel. Het stond voor ontmoeting en wederzijdse betrekking. Dit kon ruim worden opgevat, van plein en winkelcentrum tot park.

Cul-de-sac-ontsluiting

Doodlopende weg, alleen bedoeld voor bestemmingsverkeer om woongebieden verkeersluw te houden.

Hiërarchie

Bron: Y. Feddes [2011], *De groene kracht*

Hofvorm

Verkaveling waarbij verschillende, los van elkaar staande, wooneenheden op zo'n manier zijn gegroepeerd dat ze een hof formeren: een al dan niet openbare, centrale ruimte, meestal

met groene invulling soms ook liep een weg door de hof of waren er parkeerplaatsen gerealiseerd in de centrale ruimte. Een in Amsterdam ontwikkeld naoorlogs verkavelingstype met een minder statische compositie dan voorheen en een gunstig aantal woningen per hectare.

Molenwiekverkaveling

Compositie waarbij de voorkant en de kopse kant van een flat of strook elkaar afwisselen aan de straatkant. Het is een speelsere compositie *dan een hofverkaveling en is daar vaak een verschuiving van.*

Stempelbouw

Stempelbouw (ook wel stempelverkaveling) is een verkavelingsprincipe dat in Nederland veel is toegepast in de wederopbouwperiode. Bij stempelbouw bestaat een wijk uit een zich herhalend patroon van (kleine) woonensembles. Deze groepering wordt ook wel de stempel genoemd. Deze stempels zijn grotendeels identiek en hebben ook dezelfde oriëntatie, maar zijn vaak verschoven ten opzichte van elkaar of gespiegeld. De herhaalbare eenheid kreeg de scheldnaam 'stempel' opgeplakt toen deze evolueerde naar een gestandaardiseerde variant.

Strokenbouw

Strokenbouw is een stedenbouwkundig verkavelingsprincipe, waarbij de bebouwing in parallelle, vrijstaande rijen is geordend, zoveel mogelijk georiënteerd op de zon. De woningen zijn vaak niet gekoppeld aan straten, maar staan hier 'los' van. Vaak wordt de bebouwing ontsloten door woonpaden aan de noordkant.

Tuinstadmodel

Concept geïntroduceerd in 1898 door sociaal hervormer Ebenezer Howard dat op verschillende plekken navolging kreeg. Het tuinstadmodel beloofde in zowel sociaal als ruimtelijk opzicht een oplossing te bieden voor de industriële samenleving. Het is als het ware de voorloper van de wijkgedachte. Nieuwe steden ontstonden op het platteland in de buurt van industrie en werden van fabrieken gescheiden door een groenzone, bedoeld voor recreatie en ontspanning. De stad werd niet langer gezien als een gesloten geheel, maar als plek waar groen vanuit het omringende landschap tot diep in de stad doordrong. Het landschap lag niet langer aan de rand van de stad, maar kwam in de stad zelf te liggen om daar lucht en ontspanning te bieden aan bewoners.

Wijkgedachte/Parochiewijk

De naoorlogse stedenbouw uit de wederopbouwperiode is sterk gebaseerd op de wijkgedachte en werd als denkbeeld voor het eerst bekend door het boek *De stad der toekomst, de toekomst der stad* (1946). De begrip kan gedefinieerd worden als: het stichten van een complete, stedelijke gemeenschap van beperktere omvang, in een ruimtelijk vormgegeven geheel van stedelijke functies. De ruimtelijke en sociale oorsprong ligt in de Angelsaksische begrippen *neighbourhood unit* en *de garden city*. Zowel de ruimtelijke als de sociologische kant kende een hiërarchische structuur: woning – buurt – wijk – stadsdeel – stad, met het gezin als hoeksteen van de samenleving. In Nederland is de wijkgedachte sterk verbonden met het fenomeen 'de maakbaarheid van de samenleving' en de begrippen licht, lucht en ruimte. De grootte van de wijk was gebaseerd op het aantal inwoners en de hoeveelheid woningen en voorzieningen, zoals winkels, scholen, kerken, medische faciliteiten en sport en recreatievoorzieningen, daarvoor nodig waren. In plaats van vooroorlogse gesloten bouwblokken, gelegen aan -soms benauwde- straten, waren de woningen en

de overige gebouwen meestal gegroepeerd in open bebouwing en gelegen in ruim bemeten groen.

De parochiewijk (echelon paroissial) is een sociaal-ruimtelijk stedenbouwkundig model dat in naoorlogs katholiek zuidelijk Nederland voorop stond. Hierbij kreeg de kerk een prominente positie midden in de wijk toebedeeld, als belangrijkste baken. De wijkgrootte was afgestemd op de gemiddelde omvang van een parochie. In de parochiewijk stond het wonen en het gezinsleven centraal. Het idee was om in de snel veranderende wereld het overzicht te blijven houden en geborgenheid te creëren.

Wooneenheid

In Ommoord staat de wooneenheid gelijk aan een flatgebouw. De term 'wooneenheid' is gebaseerd op het ordeningsprincipe dat de Franse stedenbouwers aanduiden met de term 'echelon domestique' (50 tot 150 gezinnen). De bouwsteen van een woonwijk was een groep huizenrijen of 'wooneenheden'. Alle rijen in deze wooneenheid hadden een gelijke oriëntering, gericht op ideale bezonning. Verder werd gesteld dat deze rijen konden worden ingevuld met eengezinswoningen, etagewoningen of een combinatie van beide.

Bron: Architectenweb.nl | Blom, A., B. Jansen, M. van der Heide [2004], *De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken* | RCE [2004], *Monumenten van de prille welvaartsstaat* | Haan, H. de, I. Haagsma [1996], *Plastisch lexicon: een beknopte encyclopedie van de 'Bossche School'*

Geraadpleegde literatuur

Blom, A., B. Jansen, M. van der Heide [2004], *De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken*
Blom, A. [2013], *Atlas van de wederopbouw in Nederland 1940-1965 - Ontwerpen aan stad en land*
Baac, Gemeente Maastricht [2011] *Archeologische en ruimtelijke karakteristiek - Bestemmingsplan Maastricht West. Maastrichts planologisch erfgoedregime*
Geest, J. van [1992], *De wederopbouwijken van Maastricht - Scriptie RU Groningen*
Geest, J. van en J. Verhees [2015], *Kiezen voor karakter - de groene ruimte van Pottenberg*
Gemeente Maastricht (2011) *Bestemmingsplangebied Maastricht West*
Gemeente Maastricht (2011) *Archeologische en ruimtelijke karakteristiek. Bestemmingsplan West Maastricht. Planologisch erfgoedregime.*
Gemeente Maastricht [2011], *Inventarisatie Bestemmingsplan Maastricht West*
Gemeente Maastricht [2011], *Cultuurhistorisch attentiegebied Pottenberg*
Gemeente Maastricht [2012], *Ambitiedocument - Ontwikkeling Pottenberg | winkelcentrum Brusselse poort*
Minis, S. [2008], *Cultuurwaardenonderzoek Pottenberg*
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed [2016] *Publieksbrochure*
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed [2011] *Wederopbouwgebieden regio Zuid Maastricht De Pottenberg - een wederopbouwgebied van nationaal belang*
Ziegler, F. (2010) *Parochiewijken. Stedenbouwkundige karakteristiek*
Ziegler, F. (2012) *Mariaberg en Pottenberg – concept ontwikkelingsplan*

Colofon

Gebiedsdocument Pottenberg
Productie: De PlaatsMakers
Samenstelling en tekst: Marlijn van der Hoeven
Kaartmateriaal: Tim van Oosterbos
Tekeningen en schetsen: Marije Weijers
Redactie: Nadine van den Berg
Coverfoto: Nadine van den Berg
Eindredactie: Mark Hendriks
Ontwerp: Tegenwind grafisch ontwerp
Begeleidingscommissie: Anita Blom, Leon van Meijel, Jon van Rooijen, Doris Schmutzhart, KyaVerhagen

Voor dit document is geput uit bestaand[e] onderzoek en rapportages. De kaarten in dit document zijn gebaseerd op kaarten van MUST uit 2010. Het is daarom mogelijk dat aanpassingen van na 2010 in de kaarten in dit document ontbreken.

Bij het tot stand komen van deze publicatie is zoveel mogelijk getracht toestemming te krijgen voor het beeldgebruik van de oorspronkelijk rechthebbenden of hun uitgevers. Indien een rechthebbende denkt aanspraak te kunnen maken op een beeld, dan kunt u contact opnemen met InfoDesk info@cultureelerfgoed.nl.

©Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat voor de bescherming van het roerende en onroerende erfgoed van nationaal belang. Met specialistische kennis stimuleert de dienst een goede zorg voor archeologie, monumenten, cultuurlandschap, beeldende kunst en kunstnijverheid.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421 | fax 033 – 421 7 799
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl